

Sociaal voor wie? – De relatie tussen de inrichting van de stedelijke ruimte en het (gewenste) bewonersprofiel in de Antwerpse sociale woonwijken het Kiel, Luchtbal en Linkeroever, 1949-1978

Het Vlaamse huisvestingsbeleid wordt historisch gekenmerkt door een nadruk op particulier woningbezit. Kenmerkend hiervoor is onder meer de christendemocratische Wet De Taeye (1948) die, door middel van subsidies en goedkope leningen, particuliere woningbouwers financieel tegemoet kwam. In 1949 werd echter de Wet Brunfaut gestemd, dat het socialistische antwoord moest zijn op de Wet De Taeye. Via de Wet Brunfaut werd collectieve sociale woningbouw in stedelijke gebieden actief gestimuleerd, wat paste binnen het naoorlogse socialistische woonideaal. Ondanks de Wet De Taeye vele malen meer succes had, werden in Antwerpen verschillende grootschalige woonensembles opgetrokken en gefinancierd door de Wet Brunfaut: de Wooneenheid Zaanstraat in het Kiel (1950-1957), De Lange Blokken en Torengedebouwen in Luchtbal (1954-1962) en Europark in Linkeroever (1967-1979).

Ondanks er sociale doelen werden nagestreefd, fungeerden de ontwikkelende sociale huisvestingsmaatschappijen van deze buurten als winstgerichte bedrijven. Doordat zij amper subsidies ontvingen voor hun werking en zelfvoorzienend moesten zijn, waren de maatschappijen in sterke mate afhankelijk van huurinkomsten. Eveneens kenmerkend voor het winstgerichte karakter is de betrokkenheid van private aandeelhouders in de maatschappijen en een haast constante streven naar dividenduitkeringen. Deze winstgedrevenheid stond in praktijk regelmatig op gespannen voet met het realiseren van betaalbare huisvesting voor kwetsbare huurders, zo ook in de Wooneenheid Zaanstraat.

Deze sociale woonbuurt was een van de eerste grootschalige sociale woningbouwprojecten gefinancierd door de Wet Brunfaut en bestond voornamelijk uit modernistische hoogbouwcomplexen. Doordat de ontwikkelende huisvestingsmaatschappij vooraanstaande architecten inhuurde die zeer kwalitatieve woningen en (openbare) voorzieningen ontwierpen, en de huurprijs gebaseerd werd op de constructiekosten, lagen de sociale huurappartementen ver buiten het bereik van de minstbedeelden. In praktijk werden veel appartementen dan ook bewoond door een uitgesproken middenklasse inkomensprofiel, waaronder veel stadspersoneel. Ook de Lange Blokken en Torengedebouwen in Luchtbal bestonden uit kwalitatieve, maar dure sociale huurwoningen en werden daardoor eveneens voornamelijk bewoond door bewoners uit de middenklasse. De architect van deze woonbuurt liet zich bovendien inspireren door Amerikaanse naoorlogse (kapitalistische) stedenbouw, waarin moderne winkelcentra, een goede connectiviteit met werkgelegenheid en een focus op automobilititeit centraal stonden en voornamelijk middenklasse bewonersprofielen moest accommoderen.

Pas in 1960 erkende de nationale overheid dat sociale woningen de beoogde doelgroepen niet bereikten en nam zij ingrijpende maatregelen. Via een opeenvolgende reeks wetten die de maximuminkomsten van kandidaat-huurders beperkten, nam het percentage Belgen dat aanspraak kon maken op een sociale woning af, evenals hun kapitaalkracht. De ontwikkeling van sociale huisvesting in Europark werd aanzienlijk beïnvloed door deze nieuwe wetgeving. Door systematische kostenbesparingen en kredietmoeilijkheden werd zowel de kwaliteit van de collectieve voorzieningen als die van de afzonderlijke woningen aangetast. Ondanks deze afname in kwaliteit, kwamen de woningen nu wel binnen het bereik van de oorspronkelijke doelgroepen, de minstbedeelden. Niettemin bleven de sociale huisvestingsmaatschappijen doorheen de onderzoeksperiode opereren als winst gedreven ondernemingen.